

Viimeinen ehtoollinen, leipä ja viini

– kristillisen perinteen ja ruoan yhteydet

Useimmissa uskonnoissa ruokailulla ja syömistä koskevilla säännöillä on tärkeä merkitys. Toisinaan näitä sääntöjä on selitetty terveysvaikutuksilla, esimerkiksi niin, että sianlihan syönti voisi aiheuttaa sairauksia tietynlaisessa ilmanalassa.

Nykyään uskonnontutkijat eivät juuri selitä uskonnollisia ruokatapoja niiden terveysvaikutuksista käsin. Suositumpia selityksiä ovat ne, joissa syömisestä kontrollointi antaa uskonnolle ulkoista muotoa ja temaattista sisältöä: tietynlaisilla ruokailutavoilla luodaan uskonnollisia merkityksiä ja vahvistetaan oman ryhmän identiteettiä.

Paasto

On silti uskonnollisia ryhmiä, jotka nimenomaan itse kytkevät syömisestä ja terveysvaikutukset toisiinsa. Tunnetuin esimerkki lie­nee maailmanlaajuinen Adventtikirkko, jossa pidättäytytään monista nautintoaineista ja harjoitetaan kasvissyöntiä. Adventtikirkon jäseniä on kansanterveydellisissä tutkimuksissa käytetty vertailuryhmänä muuhun väestöön.

Suomalaisessa luterilaisuudessa ruokailu ja syömisestä etiikka eivät ensi silmäyksellä vaikuta kovin keskeisiltä seikoilta. Luterilainen uskonpuhdistus poisti 1500-luvulla perinteiset paastosäännöt, mikä tiettyssä mielessä poisti ruokailulta sen uskonnollisia merkityksiä.

Luterilaisen kirkkokunnan keskeinen opillinen teksti Augsburgin tunnustus sisältää laajan kappaleen Ruokien erottelu. Siinä todetaan paaston hyödyttömyys uskonnon varsinaisen

sisällön kannalta. Toisaalta tekstissä otetaan yllättävänkin myönteinen kanta fyysisen hyvinvoinnin ylläpitoon: ”Meikälaiset opettavat, että jokaisen kristityn tulee ruumiillisella itsekurilla tai ruumiillisilla harjoituksilla ja töillä harjoittaa itseään.” Jäljempänä todetaan, että ”paastoa koskeva erimielisyys ei kumoa uskon yhteyttä”.

Nykypäivän luterilaisuudessa pääsiäistä edeltävästä paastonajasta puhutaan yleisesti, ja erilaisia ruokavalioita yhdistetään uskonnolliseen elämään. Onnistuneista laihdutuskureista saatetaan jopa maksaa seurakunnille – toisaalta tällaista toimintaa myös arvostellaan uskonpuhdistuksen hengessä.

Vieraanvaraisuus

Paaston ohella uskontojen syömisestä etiikkaa määrittää keskeisesti vieraanvaraisuus, aterioiden ja majapaikan tarjoaminen oman ruokakunnan ulkopuolisille henkilöille. Vieraanvaraisuus on olennaisen tärkeä hyve ja kulttuurin muoto kaikissa sellaisissa yhteiskunnissa, joissa aterioita ja yöpymisiä ei pääsääntöisesti makseta rahalla.

Vieraanvaraisuuteen liittyy hyvin käytännöllisesti myös ruoan säilyvyyden ongelma: välillä minulla on liikaa ruokaa, toisinaan taas sinulla. Jos olemme toisillemme vuorotellen vieraanvaraisia, selviämme vaikeiden kausien yli paljon paremmin. Vieraanvaraisuus ei tässä mielessä ole kohteliaisuutta vaan samanlainen yhteisölle välttämätön hyve kuin rehellisyys taikka rohkeus. Vieraanvaraisuuden avulla niukat ja satunnaiset voimavarat voidaan kohdentaa parhaiten.

Raamatun maailmassa vieraanvaraisuuden ja muukalaisuuden kaksi perustekstiä ovat Loot Sodomassa (1. Moos. 19) sekä aviopari Gibeassa (Tuom. 19). Ensimmäisessä tekstissä Loot majoittaa kaksi muukalaista vihamielisessä Sodomassa. Tämän vuoksi hän saa sodomalaisten vihat niskoilleen ja joutuu pakenemaan kaupungista; enkeleiksi osoittautuvat muukalaiset auttavat tässä.

Toisessa tekstissä juutalainen aviopari pelkää yöpyä vierasmaalaisten luona ja vaeltaa siksi pitkän matkan juutalaiseen Gibeaan. Oman heimon jäsenet eivät kuitenkaan suostu majoittamaan ja ruokkimaan heitä, vaan he joutuvat yöpymään muukalaisen luona. Yöllä oman kansan jäsenet raiskaavat ja tappavat vaimon.

Kertomukset opettavat vieraanvaraisuutta esimerkkien kautta: muukalaiselle osoitettu vieraanvaraisuus saattaa koitua pelastukseksi ja oma väki saattaa olla muukalaisia julmempaa. Uudessa testamentissa Jeesuksen puhe itsestään kodittomana taikka outona (Matt. 25:42–43) sekä vertaus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25–37) jatkavat tätä perinnettä. Olennaista on havaita, että kertomukset opettavat nimenomaan muukalaisen ja tässä mielessä ”vieraan” huomioon ottamista.

Ehtoollinen Uudessa testamentissa

Ilmaus ”viimeinen ehtoollinen” tarkoittaa vain sitä kii-rastorstain ateriaa, jonka Jeesus söi en-

nen joutumistaan vangiksi ja ristiinnaulituksi. Sunnuntaisin kirkossa nautitaan ”ehtoollinen”. Kirkon näkökulmasta viimeinen ehtoollinen oli myös ensimmäinen ehtoollinen, koska kii-rastorstaina Jeesus asetti sen tavan ja muodon, jolla ehtoollinen kirkossa nautitaan.

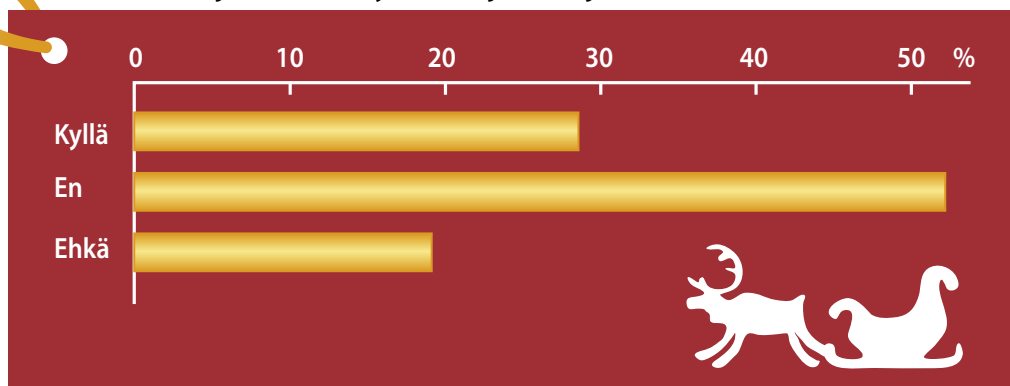
Viimeisellä ehtoollisella Jeesus esittää paastoon kaksijakoisen näkökulman: ”Tästedes en maista viiniköynnöksen antia ennen kuin sinä päivänä, jolloin juon uutta viiniä teidän kansanne” (Matt. 26:29). Kärsimyksen aikana siis paastotaan, mutta kärsimyksen jälkeen seuraa ilo, joka lopettaa paaston.

Niin paasto kuin vieraanvaraisuus luovat uskontoon merkityksiä ja muokkaavat uskonnon hahmoa. Merkitysten luomisessa tietynlainen kaksijakoisuus tai moni-ilmeisyys on hyväksi: yhtäältä asia on näin, mutta toisaalta se onkin toisin. Paastoamme, mutta myös juhlimme paaston loppumista. Syömme oman väen kesken, mutta harjoitamme myös vieraanvaraisuutta.

Luonnontieteiden täsmällisyyteen tottu-neelle nykyihmiselle on syytä erikseen painottaa, että kulttuurit tyypillisesti virittävät tärkeät teemansa tahallisen moni-ilmeisiksi ja erilaisiin tulkintoihin innostaviksi. Paasto ja vieraanvaraisuus ovat juuri tällaisia teemoja jo Raamatussa: ne pysyvät kulttuurin elävinä rakenneosina juuri moni-ilmeisyytensä ansiosta.

Koska uskonnolliset teemat pakenevat loppullista täsmällisyyttä, aiheuttavat ne myös herkästi opillisia riitoja ja oikeassa olemisen

Lääkärin joulutesti: Käytkö ensi jouluna joulukirkossa?

Viimeinen ehtoollinen (*Il Cenacolo* tai *La Ultima Cena*) on Leonardo da Vincin seinämaalaukseen suojelijalleen herttua Ludovico Sforzalle. Maalaus perustuu Raamatun Johanneksen evankeliumin jakeeseen 13:21, jossa Jeesus ilmoittaa yhden opetuslapsistaan pettävän hänet. Maalauksessa on kuvattu ilmoituksen aiheuttamaa kiihkeää mielentilaa. Maalaus on maailman arvostetuimpia, ja se sijaitsee Santa Maria delle Grazie kirkon ruokasalissa Milanossa.

tarvetta. Juuri ehtoollista koskevat opit ovat kristillisen kirkon historiassa olleet erityisten monien kiistojen aiheena.

Etenkin siitä on väitelty paljon, syödäänkö ehtoollisella leivän ja viinin kanssa myös jollain lailla Jeesus itse. Viimeisellä ehtoollisella Jeesus tunnetusti sanoi: ”Ottakaa ja syökää, tämä on minun ruumiini” (Matt. 26:26). Matteuksen evankeliumi sekä alkaa että päättyy ajatuksella siitä, että Jeesuksen myötä Jumala on meidän kanssamme; näin todetaan sekä enkelin ilmoituksessa Joosefille (Matt. 1:23) että lähetyskäskyssä (Matt. 28:20).

On jossain määrin outoa ajatella, että ruoan tarjoaja antaa ruoan lisäksi myös itsensä. Ilmaus ”antaa itsensä” on kuitenkin keskeinen läpi koko Uuden testamentin, ja siihen tulee suhtautua riittävällä vakavuudella. Ajatuksen monimielisyyden tavoittamiseksi myös tietty tulkinnallinen kepeys on tarpeen.

Itsensä antaminen ja ravinto

Nykypäivänä suosituissa kokkilpailuissa on suorastaan peruslähtökohta, että ruoanlaittaja tarjoaa myös jossain mielessä itsensä. Ruoan maistajan oletetaan tavoittavan jotain ruoan-

laittajan persoonallisesta tyylistä ja otteesta, ja tämän perusteella kilpailija voidaan palkita. Latteudestaan huolimatta kokkilpailujen esimerkki hahmottaa erään itsensä antamisen tavan.

Uskontotieteessä on viime vuosikymmeninä keskusteltu paljon Walter Burkertin teoriasta, jonka mukaan uskonnon synty liittyy metsästyskulttuuriin ja siinä erityisesti saaliseläimen peijaisiin. Tapettu alkuhärkä tai muu otus ikään kuin antaa itsensä ruoaksi ja tarjoaa näin elämän metsästäjien yhteisölle.

Teoriaan liittyvä todistusaineisto on ymmärrettävästi hyvin kiistanalainen, mutta monia uskonnotutkijoita kiehtoo ajatus siitä, että ravintoketjut ja niihin liittyvä elävien olentojen ”itsensä antaminen” ruoaksi toisille näyttävät olevan biologisessa luonnossa hyvin keskeisessä asemassa. On ymmärrettävää, että ravintoketjut tarjoavat mitä erilaisimmille kulttuureille ikiaikaisen aiheen painottaa syömiseen liittyvää itsensä antamista.

Aiheeseen liittyy maistamisen ja muistamisen välinen yhteys, jolle lienee nykyään löydetty myös neurologista todistusaineistoa. Kristillisessä traditiossa on aina ajateltu, että kun maistat, niin muistat. Jeesus totesi eh-

toollisesta: ”Tehkää tämä minun muistokseni” (Luuk. 22:19).

Jollain salaperäisellä tavalla maistamisen toimi vie ajatuksen kauas taaksepäin, perustavaan alkutapahtumaan. Muistamisen kautta poissa oleva voi tulla läsnäolevaksi. Koska makuun liittyy läheisesti muisto, on ruokailu eräs tapa tuoda mennyttä nykyiseen. Ravinnon lähdettä voidaan muistaa kunnioittaen ja kiitollisuudella. Pelkkä muistaminen ei kuitenkaan tee kylläiseksi.

Kirkolliset ehtoolliskiistat: mitä syödään?

Suuret kirkkokunnat, kuten roomalaiskatoliset, ortodoksit ja luterilaiset, opettavat ehtoolliseen liittyvästä Jeesuksen läsnäolosta tavalla, jonka voidaan ajatella sijoittuvan kahden ongelmallisen ääripään väliin, ikään kuin sisärajan ja ulkorajan väliselle kentälle.

Kirkkojen mukaan Jeesuksen läsnäolo ehtoollisella ei ole vain hänen muistamistaan tai hänen persoonallisen tyyliensä mukanaoloa aterialla. Vaikka nämä ovat tärkeitä osatekijöitä, eivät ne yksinään riitä korottamaan ehtoollista pyhäksi toimitukseksi, joka olennaisesti eroaa muusta syömisestä. Toisaalta ehtoollisessa Kristus ei anna itseään samalla tavalla kuin eläin antaa itsensä ravintoketjussa. Kyse ei myöskään ole kannibalismista. Voimakkaasti Kristuksen läsnäoloa kannattavat kirkot kiistävät kuitenkin niin kutsutun kapernaumlaisuuden, joka tulkitsee Jeesuksen itsensä antamisen karkean fyysisellä tavalla. Kristuksen nauttimisen ehtoollisessa tulee jossain mielessä olla hengellistä.

Modernin ihmisen näkökulmasta tällaiset sisä- ja ulkorajan määrittelyt tuskin riittävät avaamaan ehtoollisen salaisuutta. Se ei ole tarkoituskaan; sakramentin kreikankielinen termi mysterion merkitsee juuri salaisuutta, joka ei lopullisesti avaudu ihmiselle.

Sisä- ja ulkorajan määrittelyt ovat silti hyödyllisiä uskontojen omassa keskustelussa. Esimerkiksi muslimi saattaa kokea kristittyjen ehtoollisissa kannibalismiin vivahtavia piirteitä. Myös täysin maallistuneessa ympäristössä voi olla hyödyllistä selittää, miten uskonnollinen

ateria eroaa kokkikilpailusta taikka saaliinjaosta. Uskonnon kyky luoda moni-ilmeisiä merkityksiä on tässä avuksi.

Suuret kirkkokunnat ovat 60 viime vuoden aikana käyneet useita ekumeenisiä keskusteluja ehtoollisesta. Niissä on yhtäältä päädytty käsitykseen, että kirkot opettavat Kristuksen läsnäolosta ehtoollisessa suurin piirtein samalla tavalla. Toisaalta kysymys ulkopuolisten osallistumisesta on jäänyt puolitiehen: protestanttiset kirkkokunnat päästävät usein muiden kirkkojen jäsenet omaan ehtoollispöytänsä, katolinen ja ortodoksinen kirkko eivät.

Luterilaisuus on tässä keskustelussa jäänyt tavallaan hankalaan asemaan, sillä sen ehtoollisoppi muistuttaa katolista ja ortodoksista oppia, mutta nämä kirkot eivät avaa ehtoollispöytänsä muille. Kyseessä lienee viime kädessä syömisestä identiteettiä luova merkitys. Oman ruokakunnan ja pöytätapojen määrittely on katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa etusijalla vieraanvaraisuuden hyveeseen nähden.

Joulu vieraanvaraisuuden juhlanä

Suomessa niin pääsiäiseen kuin joulun liittyy monia ruokaperinteitä, joiden juuret ovat osittain uskonnossa, osittain taas normaaliin vuodenkiertoon liittyvissä asioissa. Pelkästään ehtoollista tarkastelemalla voisi päättyä ajatuksen, että kristinuskossa ruoka liittyy nimenomaan pääsiäiseen. Ortodoksisessa kirkossa näin ehkä onkin.

Läntisessä kristikunnassa joulu on silti kenties vielä tärkeämpi ruokajuhla kuin pääsiäinen. Taustasyöt ovat pitkälti muita kuin uskonnollisia. Syksyisen teurastuksen jälkeen liharuokia on paremmin tarjolla jouluna kuin pääsiäisenä. Ehkä myös itse ateriointiin on enemmän aikaa pimeinä talvikuukausina.

Uskonnon moni-ilmeiseen luonteeseen kuuluu silti, että hiukan tulkitsemalla myös jouluruokailuun voidaan liittää kristillisiä merkityksiä. Joulun raamatunteksteissä keskeisiä ovat Jesajan kirjan messiasennustukset. Niihin sisältyy runsaasti viittauksia ruokaan, esimerkiksi: ”Kuulkaa minua, niin saatte syödä hyvin, te saatte nauttia parhaista herkuista” (Jes. 55:2).

Jesajan profetiaan liittyy myös kohtia, joita voi tulkita ehtoollisen suuntaan: ”Ne, jotka viljan korjaavat, sen myös syövät ylistäen Her-
raa, ja ne, jotka kokoavat rypäleet, ne myös juovat viinin minun pyhäkköni esipihdoissa” (Jes. 62:9).

Yleisemmin raamatulliseen maailmaan liittyy käsitys, jonka mukaan taivaallisessa ilojuhlissa syödään ja juodaan hyvin, ikään kuin hääjuhlassa. Juuri hääjuhla ja hääateria (Jes. 61–62, Ilm. 19:9) ovat riemun ja täyttymyksen symboleja. Jeesuksen julkisen toiminnan aloittaa veden muuttaminen viiniksi Kaanan häissä (Joh. 2).

Vaikka joulun evankeliumi ei sinänsä puhu ruoasta, siinä voidaan nähdä laajempi vieraanvaraisuuden, ilon ja lahjojen antamisen tematiikka. Jouluna Jumala jossain mielessä harjoittaa vieraanvaraisuutta ihmiskuntaa kohtaan tarjoamalla parhaita lahjojaan. Joulun virret puhuvat siitä, kuinka Jumala antaa itsensä Jeesus-lapsessa.

Tässä hieman laajemmassa mielessä myös joulun juhla-ateriat, ilo ja lahjat voidaan liittää kristilliseen perinteeseen. Aivan erityisen hyvin tällaiseen yhteyteen sopivat Pelastusarmeijan joulupadat ja Hurstin tarjoama köyhien joulujuhla, jotka liittävät ruokailun merkityksen myös jouluun. ■

RISTO SAARINEN, ekumeniikan professori
Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta
PL 33, 00014 HY

KIRJALLISUUTTA

- Augsburgin tunnustus. Teoksessa: Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Helsinki: SLEY-kirjat 1990.
- Burkert W. Homo necans. Berliini: de Gruyter 1972.
- Hunsinger G. The Eucharist and Ecumenism. Cambridge: Cambridge University Press 2008.
- Lehmijoki-Gardner M. Askeettien pidot. Uskonnot ja syömisetiikka. Helsinki: Kirjapaja 2009.
- Salminen J, toim. Vieraanvaraisuus ja muukalaisuus. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2011.